

Afgiftekantoor
Antwerpen X

Driemaandelijks
Nieuwsbrief voor
EPITAAF-leden

Nummer 34
jan.-febr.-maart 1997
11de jaargang

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Inhoud

Het kerkhof van Gaasbeek, laatste rustplaats van kasteeldame en kasteelheren	2
Vlaanderen beschermt zijn funerair erfgoed	6
Wij herdenken	8

Voorwoord

Het is soms verrassend hoe kleine kerkhoven toch nog zeer merkwaardige grafmonumenten bewaren. Zo ook het kerkhof van Gaasbeek dat **zeker** onze aandacht verdient. Moge dit artikel een uitnodiging zijn voor onze leden om zelf eens een kijkje te gaan nemen.

Dat de bescherming van ons funerair erfgoed goed op dreef komt kan niet meer worden tegengesproken. Wie is er beter geplaatst dan Marcel Celis om hierover verslag uit te brengen. Ook hierin stof genoeg om een route langs beschermd Vlaams funerair erfgoed uit te stippelen.

Requiem van Mozart

Vrijdag 18 april 1997 (20.00u)
Brussel, Paleis voor Schone Kunsten door het Brussels Jeugdorkest, vier solisten, en zes koren uit Elewijt, Lebbeke, Meise, Merchtem en Wemmel, o.l.v. Michel Tilkin.

Kerkhof van Gaasbeek, graftombe van Karel Arconati-Visconti en aan de voet de grafsteen van Brigitta Scockaert.

Het kerkhof van Gaasbeek, laatste rustplaats van kasteeldame en kasteelheren

---

"Le village de Gaesbeek est absolument primitif; il se compose de quelques pauvres fermes, disséminées sur les coteaux et dans les ravins qui l'entourent. Sur la place, il n'y a pas dix bâtisses: trois ou quatre estaminets modestes, l'échoppe d'un maréchal ferrant, quelques granges, une églisette et c'est tout. L'herbe pousse sur la place et il n'est pas rare d'y voir paisiblement un couple de vaches. C'est le village du bon vieux temps, où règnerait un calme continu, si quelques promeneurs ou quelques cyclistes ne traversaient parfois cette bourgade perdue, pour aller contempler la célèbre demeure féodale". Dit zijn de woorden van Arthur Cosyn in zijn *Guide du Vélocipédiste aux environs de Bruxelles* waarvan een tweede editie verscheen in 1897.

Nu, precies een eeuw later, is Gaasbeek nog altijd een vredig dorp waar het lijkt of de (goede oude) tijd heeft stilgestaan. Gaasbeek - deelgemeente van Lennik - in het heuvelachtige Pajottenland heeft inderdaad alles om ons te behagen.

Wat Cosyn in 1897 als "primitief" bestempelde ervaren we vandaag als "schilderachtig". Het met bomen omgeven rechthoekige dorpsplein ligt er op winterse dagen nog altijd verlaten bij. In de zomermaanden echter is dat anders. Het nabij de dorpskom gelegen 'kasteel van Gaasbeek' is in de zomermaanden een toeristische trekpleister van formaat. De geschiedenis van het kasteel en het dorp zijn inderdaad met elkaar verweven.

De dorpskerk en het omringende kerkhof

Een ingrijpende verbouwing van 1780 heeft in belangrijke mate de aanblik van de O-L-Vrouwkerk bepaald. Het is een eenvoudige landelijke kerk in barokstijl maar met spitsboogvensters. De plattegrond omvat een driebeukig schip van twee traveeën, twee ongelijke transeptarmen en een vierkantig koor. De brede westgevel heeft een top afgewerkt met voluten, twee spitsboogvensters en een centraal radvenster. Op 13.01.1943 werd deze kerk en het omringende

kerkhof als monument beschermd. In 1951 werd de kerk gerestaureerd door de architecten Stan Leurs en Raymond Lemaire.

Het kerkhof werd in 1898 uitgebreid met 2 aren 65 centiares en tegelijk ook met een nieuwe muur omringd. Diezelfde afbakening van het kerkhof is er ook nog vandaag. Bezoekers betreden het kerkhof via een met oude grafstenen geplaveide weg. Onze aandacht gaat uit naar enkele merkwaardige graven gelegen achter het koor van de kerk.

De kasteelheren van Gaasbeek op het kerkhof

Achter het koor van de kerk liggen begraven Brigitta Josepha Scockaert, Paul en Karel Arconati-Visconti. Hun namen zijn verbonden met de geschiedenis van het kasteel.

Brigitta Josepha Scockaert (1713-1796) was de kleindochter van Louis-Alexander Scockaert (1633-1708), graaf van Tirimont, die het kasteel van Gaasbeek kocht in 1695, toen nog slechts een ruïne. De oorlogen van Lodewijk XIV hadden het kasteel zwaar geteisterd. Alexander-Louis Scockaert (1682-1718), tweede graaf van Tirimont en vader van Brigitta, liet werken uitvoeren aan het kasteel vanaf 1714. Hij huwde met Jeanne Marie Volckaert en samen hadden zij vier kinderen. Brigitta Josepha was de derde afstammeling.

Madame de Templeuve - zoals zij ook werd genoemd na haar huwelijk met Desmairières, heer van Templeuve - was niet alleen eigenares van het kasteel van Gaasbeek; in Brussel bewoonde zij een statig herenhuis aan het Koningsplein dat ook later door haar neef - Paul Arconati-Visconti - zou bewoond

Het kasteel van Gaasbeek midden vorige eeuw (doc. Sint-Lukasarchief).

worden wanneer hij burgemeester was van Brussel. Het merkwaardige herenhuis aan het Koningsplein 4 dat de hoek vormt met de Regentschapsstraat, werd ook nog bewoond door de Graaf van Vlaanderen en is inmiddels gekend als het Rekenhof.

Het geslacht Scockaert drukte niet alleen zijn stempel op het kasteel van Gaasbeek maar ook op de dorpskerk. Baron Filips-Karel-Thomas (1718-1775) liet in 1737 de arduinen omlijsting rond de inkom aanbrengen met als bekroning het wapenschild van zijn familie. Brigitta schonk in 1780 zes zilveren kandelaars van Brusselse makelij.

Net als haar beide broers - Filips-Karel-Thomas en Augustijn Justus - overleed Brigitta zonder nageslacht. Via haar jongere zuster Henriette, die in 1767 huwde met de Markies d'Arconati-Visconti, kwam het kasteel in handen van deze familie.

De grafzerk waaronder Brigitta Josepha Scockaert begraven ligt is een grote maar eenvoudige platte steen. Het grafopschrift is nog duidelijk leesbaar.

D O.M.
 SUB HOC MONUMENTO JACET
 BRIGITTA JOSEPHA SCOCKART
 COMIT. DE TIRIMONT ET WOLDENE
 BARO. DE GAESBEKE ET WANGEN,
 HARMIGNIE, FRELE ETC.
 MORUM SUAVITATE AMABILIS,
 FIETATE IN DEUM,
 BENEFICIENTIA
 IN PAUPERES, ILLUSTRIS,
 CONSANGUINEIS ET AMICIS CLARA,
 INTER CONGNATI ATQUE
 FAMILIARUM LUCTUS
 ANIMAM CÆLO REDDIDIT
 DIE 21 APRILIS 1796

D.O.M.
 ONDER DEZEN GRAFZERK RUST
 BRIGITTA JOSEPHA SCOCKART,
 GRAVIN VAN TIRIMONT EN WOLDENE,
 BARONES VAN GAASBEEK EN WANGEN,
 HARMIGNIE, PRELE ENZ.
 BEMINNELIJK OM HAAR ZEDEN EN
 LIEFDADIGHEID,
 VERMAARD OM HAAR GODSVRUCHT
 EN MILDDADIGHEID,
 ZEER BEKEND BIJ BLOEDVERWANTEN
 EN VRIENDEN,
 BEWEEND DOOR HAAR VERWANTEN
 EN HUISGENOTEN,
 SCHONK ZIJ HAAR ZIEL AAN GOD
 OP 21 APRIL 1796

Vlak tegen de grafsteen van Brigitta Josepha Scockaert staat de graftombe van **Karel Arconati-Visconti** (Carletto) (1821-1839) zoon van Giuseppe Arconati (†1873) en Constanza Trotti. Carletto studeerde aan de universiteit van Heidelberg. Hij overleed op 18-jarige leeftijd aan de gevolgen van tyfus toen hij alleen op het kasteel verbleef. Zijn ouders waren beiden in het buitenland, zijn moeder in Wenen en zijn vader in Milaan. Het overlijden van hun oudste zoon zou diepe sporen nalaten. Giuseppe en Constanza zouden het kasteel van Gaasbeek definitief verlaten, wellicht om de pijnlijke herinnering.

Het grafmonument, waaronder de jonge telg van de Arconatis werd begraven, heeft een rechthoekig grondplan. Het is een monoliete sokkel in blauwe hardsteen bekroond met een architraaf en een fronton waarvan de hoeken met acroterie zijn versierd. Het fronton is ingevuld met een gevleugelde zandloper omgeven door een oeroboros. Het monument is bekroond met een bol en kruis. Wat het grafmonument aantrekkelijk maakt is het marmeren laag-reliëf (*zie hiernaast*). Een engel legt een beschermende arm over een naakte zittende jongeling en wenkt naar de hemel. "*Een kunststuk van plechtig roerende schoonheid*" schrijft J.-F. Vincx in 1926. Het laag-reliëf is sterk verweerd. Verschillende auteurs verwijzen in dit verband naar beeldhouwer Geefs.

Wij veronderstellen dat het hier Guillaume Geefs (1805-1883) betreft, beeldhouwer met een succesvolle en zeer productieve loopbaan. Het monument van generaal Belliard (1838, Brussel) was een van zijn eerste officiële opdrachten. Guillaume Geefs kon amper de talrijke opdrachten bolwerken. Zijn atelier in de Schaarbeekse Paleizenstraat (waar hij zich vanaf 1836 vestigde) werd als een 'fabriek' bestempeld. Geefs gaf privé-onderwijs in zijn atelier; hij schakelde er jonge beeldhouwers in als goedkope werkkrachten. Een overzicht van zijn werken zou ons buiten het bestek van dit artikel brengen maar duidelijk is dat hij in goede relatie stond met de adel (grafmonument van Frederik de Merode, Sint-Goedele, Brussel en van graaf Coghen, kerkhof van Laken) en het

Totaalbeeld van de drie grafmonumenten samen. Rechts het indrukwekkende maar sobere monument van Paul Arconati-Visconti.

hof (beeld van Leopold I op de Brusselse Congresskolom, portretbuste van verschillende leden van de koninklijke familie).

Dat de familie d'Arconati-Visconti bij de beroemde beeldhouwer Guillaume Geefs te rade ging kan ons dus niet echt verbazen. Toch is dit een weinig gekend werk van deze kunstenaar. Bescheiden als het is wordt het in dit omvangrijke en indrukwekkende oeuvre wellicht vaak over het hoofd gezien.

D.O.M.
 HIC JACET PRÆNOBILIS DOMINUS
 CAROLUS ARCONATI-VISCONTI
 NATUS MEDIOLANI XXVIII XBRIS
 MDCCCXXI
 OBIIT IN GAESBEKE IX JUNII
 MDCCCXXXIX

D.O.M.
 HIER RUST DE WELEDELE HEER
 KAREL ARCONATI-VISCONTI
 GEBOREN TE MILAAN
 DEN 18 DECEMBER 1821
 HIJ OVERLEED TE GAASBEEK
 DEN 9 JUNI 1839

IK PAULUS R.E.G. M. ARCONATI-VISCONTI VERZOEKE DE BEDIENAERS DEZER KERKE ALS WANNEER DEN SONE GODS ZAL KOMEN, DAT MIJN DOOD LICHAEM NAER DIT CORT STERFELIJK LEVEN HIER BENEDEN TER GEWIJDE AERDE BEGRAEVEN ZOUDE WORDEN.

ENDE ONDERTUSSCHEN BEVEELT ZIG AEN DE GODVRUCHTIGE PROCHIANEN VAN GAESBEKE VAN MIJ NIET TE VERGETEN IN HUNNE VUERIGE GEBEDEN, BIDDENDE ZONDER OPHOUDEN GOD DEN VADER ALMAGTIG OM DOOR DE VERDIENSTEN VAN ZIJNEN EENIGEN ZONE JESUS CHRISTUS ENDE DOOR DE VOORSPRAEKE VAN DE ALDERHEYLIGSTE MAEGD ENDE GEBENEDIJDE MOEDER GODS MARIA, VAN DE APOSTELN PETRUS ENDE PAULUS, VAN MIJNEN ENGEL BEWAERDER ENDE VAN ALLE GODS LIEVE HEYLIGEN TE MOGEN VERWERVEN GRATIE ENDE GENAEDE, HIernaer HET EEUWIG LEVEN. AMEN

Het monument van Paul Arconati-Visconti (†1821) is door zijn omvang indrukwekkender dan de vorige. Het monument heeft een driehoekig grondplan (een verband met de vrijmetselarij is hier niet uit te sluiten) en is bekroond op een analoge wijze als dat van Karel Arconati. Aan de drie zijden een driehoeksfronton ingevuld met een gevleugelde zandloper en op de hoeken ook weer diezelfde acroterie. In de drie flanken van het monument is een epitaaf gebeiteld

in het Latijn, Nederlands (*hierboven*) en Frans.

Paul Arconati-Visconti werd in 1800 door Napoleon aangesteld als burgemeester van Brussel. Een taak die hij na twee maanden om gezondheidsredenen moest onderbreken. Later, in 1804, werd hij wel opnieuw gemeenteraadslid. Naast het kasteel van Gaasbeek was Paul Arconati-Visconti ook eigenaar van het Broodhuis aan de Brusselse Grote Markt.

Zijn verblijf in Brussel was zelden opgemerkt. Nadat hij in 1810 een reis maakte naar Turkije liep hij vaak in Armeens kostuum en getooid met een tulband door de Brusselse straten of reed hij door de stad met een door zes paarden getrokken koets; daarvoor had hij zelfs speciale toestemming van Napoleon. In Gaasbeek liet hij vooral verfraaiingswerken aan het kasteelpark uitvoeren o.a. een triomfboog in napoleontische stijl (1806).

Via zijn neef, de reeds hoger ver- noemde Giuseppe Arconati kwam het kasteel in handen van diens zoon Giamartino en diens echtge- note Marie Peyrat. Het was deze laatste markiezin d'Arconati-Visconti die na het vroegtijdig overlijden van haar echtgenoot in 1876 het kasteel en een groot fortuin erfde. Tussen 1887 en 1898 werd op haar initia- tief een grootscheepse restauratie- campagne van het kasteel op touw gezet onder de deskundige leiding van de Brusselse architect-

decorateur Charle-Albert (zie *Nieuwsbrief nr. 6, Hulde aan Charle- Albert*). Met een investering van 1.200.000 F werd het oude kasteel herschapen in een middeleeuwse versterkte burcht en smaakvol heringericht. In 1921 schonk zij het kasteel met de volledige inboedel (op de bibliotheek na) aan de Belgische staat.

Opgeslorpt door de ingrijpende restauratiewerken aan het kasteel zal markiezin d'Arconati-Visconti niet echt veel tijd hebben gehad om zich over de kleine dorpskerk te ontfermen; toch liet zij in 1912 een fraai glasraam met het familiewa- pen in één van de kerkramen aanbrengen.

De markiezin verbleef slechts een tweetal maanden per jaar in Gaas- beek. Zij kon rekenen op de steun van haar rentmeester Jules Van Cromphout die ook burgemeester was van Gaasbeek (1885-1917). Een gedenkplaat in de gevel van de

kerk herinnert de bezoeker aan zijn "wijs bestuur en onvermoeibare zelfopoffering".

Linda Van Santvoort

Bronnen

- J.-F. VINCX, *Gaasbeek, geschiedenis van het kasteel, de kerk en het dorp aan het volk verhaald*, Brussel, 1926.
- J. VAN CROMPHOUT & Fr. VENNE- KENS, *Le château de Gaesbeek*, Hekel- gem, 1939.
- A. HENNE & A. WOUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles, livre premier*, Bruxelles, 1971.
- Dr. Gaston RENSON, *De O.-L.-Vrouw- kerk van Gaasbeek*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van Lennik, 2de reeks*, Kultuurkring Andreas-Masius, 1981
- H. VANDORMAEL, *Van bourgeois tot très noble. De familie Scockaert de Tirimont, heren van Gaasbeek (17de eeuw)*, in *De adel in het hertogdom Brabant*, UFSAL, Brussel, 1985.
- C. VAN COILLIE, *Oude Grafzerken en kruisen op het kerkhof te Gaasbeek*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van Lennik, 3de reeks*, Andreas-Masiuskring, 1986.

Zijflank van het kasteel van Gaasbeek, thans eigendom van de Vlaamse Gemeenschap, zoals het werd gerestaureerd in opdracht van Markiezin d'Arconati-Visconti en zoals het ook vandaag nog is te bewonderen (foto Sint-Lukasarchief).

Vlaanderen beschermt zijn funerair erfgoed

Wettelijke bescherming blijkt nog steeds een valabel middel om het erfgoed van kerkhoven en begraafplaatsen verder onheil te besparen. Een snelle rekensom leert bijvoorbeeld dat Vlaanderen tot voor kort 57 beschermde kerkhoven telde, te weten 2 als monument, 35 als landschap en 20 als dorpsgezicht. Daarnaast werden ook 24 kerkhofmuren beschermd als monument. De bescherming als monument van afzonderlijke graftekens kende vroeger slechts zelden bijval; vermeldenswaard is hierbij deze - in 1993 - van het grafmonument van Emile Verhaeren, op de Schelde-oever te Sint-Amands. Onlangs nog werd deze lijst voor Vlaanderen merkkelijk uitgebreid, wat moge blijken uit wat volgt.

Limburg

- In het nog uitgesproken landelijke **Wilderden** (Sint-Truiden) is de Onze-Lieve-Vrouw-Bezoekingskerk met omringend kerkhof midden de dorpskern ingeplant op een lichte verhevenheid. Bij de romaanse kerktoeren (ca 1100) in kwartsiet van Overlaar sluit een neoclassicistische zaalkerk aan, naar ontwerp van de Truiense stadsarchitect Denis uit 1857.

Het omringende kerkhof met bakstenen omheiningmuur bevat nog een aantal oude grafstenen en grafkruisen uit de 16de, 17de, 18de en 19de eeuw.

Besluit van 10 mei 1996: kerkschip, koor, sacristie en kerkhofmuur als monument; kerk met kerkhof en pastorie als dorpsgezicht.

- De parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemel-Opneming van **Gorseme** (Sint-Truiden) is een sober bakstenen zaalkerkje van einde 18de eeuw, met ingebouwde westertoren. Behalve de 13de-eeuwse romaanse doopvont en Maaslandse Sedes Sapientiae bleef

hier nog een 1356 gedateerde grafplaat bewaard.

Het omringende kerkhofje oogt met zijn afsluiting van betonpalen en kippedraad eerder bedroevend. Het behield ondermeer nog de hardstenen grafkruisen van Sacharias Bosmans (1632) en Margareta Schuppen (1632), naast deze van Goevaert Peecstaert (1667) en van pastoor Quintinus Ouwerx (1837).
Besluit van 9 maart 1996: kerk als monument; kerk en kerkhof als dorpsgezicht.

- Op een hoogte in het dorpscentrum van **Hees** (Bilzen) bleef van de oude Sint-Kwintenskerk, na de sloop van het schip omstreeks 1968, enkel de wellicht 14de-eeuwse gotische westertoren in mergel bewaard.

Het aan de voorliggende Torenstraat door een bakstenen keermuur afgesloten kerkhof strekt zich ten dele uit rond de deels bewaarde ruïnes en funderingen van de voormalige kerk.

Besluit van 25 juli 1996: boven- en ondergrondse muur- en funderingsresten van de voormalige Sint-Kwintenskerk en keermuur met toegangstrap als monument; kerkhof, pastorie en pastorietauin als dorpsgezicht.

- De classicistische Sint-Agapituskerk van **Vliermaal** (Kortesseme) verving in 1783 de bouwvallig geworden 12de-eeuwse romaanse kerk, met behoud van de uit silexblokken opgetrokken westertoren. Van het toenmalige kerkhof werden overigens nog in 1982 resten aangetroffen ter plaatse van het huidige koor.

Het huidige kerkhof wordt omgeven door een - in de jaren '70 door de gemeente onthoofde - bakstenen muur.

Besluit van 5 augustus 1996: kerkschip (uitbreiding) en kerkhofmuur als monument; kerkhof en pastorie als dorpsgezicht.

- Van de Sint-Vincentiuskerk te **Zolder** (Heusden-Zolder) werden bij koninklijk besluit van 31 oktober 1949 reeds de 14de/15de-eeuwse gotische gedeelten, met name koor, middenbeuk en toren als monument beschermd. Naar ontwerp van architect Joris Helleputte werd de kerk in 1889 uitgebreid met twee neogotische zijbeuken. Ook hier is de kerk gelegen op een lichte verhoging temidden het - in 1957 grotendeels als parkeerplaats ingerichte - dorpsplein. Slechts een klein deel van het kerkhof met omheiningmuur bleef hierbij bewaard. Bij de verbouwing van de kerk einde 19de eeuw verdwenen meteen ook de graftomben van de heren van Vogelsanck, uitgezonderd deze van Ludovicus Leopoldus Joseph de Flémalle (1757) en deze van Johannes Ignatius de Villenfagne (1789) met echtgenote Maria Ludovica Barbara Joseph de Libert de Flémalle (1793), aan weerszijden van het hoofdaltaar, beide in zwart met wit marmer. Sinds 1861 worden de afstammelingen van het geslacht de Villenfagne begraven op het kerkhof, in een driebeukige bakstenen kapel met grafkelder. Vermeldenswaard zijn verder een gotische grafsteen met calvarie (1442) tegen de noordoostgevel van het koor, en enkele kruisjes herinnerend aan de slachtoffers van de griep-epidemie van 1918.

Besluit van 5 augustus 1996: de neogotische gedeelten van de kerk, de kerkhofmuur en de grafkapel de Villenfagne als monument; het kerkhof als dorpsgezicht.

- De neoromaanse Sint-Pieterskerk van **Leut** (Maasmechelen) werd in 1873-1873 gebouwd naar de plannen van provinciaal architect Jaminé, ter plaatse van het voormalige Laathof, midden het huidige kerkplein. De oude kerk werd afgebroken op de funderingen na, en raakte langzaam ingepalmd door

het kerkhof met afsluitmuur en ijzeren hekwerk.

Onder enkele bewaarde 17de- en 18de-eeuwse grafstenen bevinden zich géén feodale heren van Leut; wegens hun protestantse overtuiging tot 1753 kwamen ze allen terecht op Nederlandse kerkhoven. Het uitzicht van het kerkhof wordt overigens in ruime mate bepaald door de grafkelder - met mergelstenen gekruisigde Christus door de Akense beeldhouwer Reners - voor graaf Charles Vilain XIII (1803-1878), naast vijf grafstenen van de dorpspastoors Gielen (1819), Gijbels (1861), Geukens (1900), Lantmeeters en Reynaerts (1934). Nederlandse en Duitse plaatsnamen op andere graftekens wijzen erop dat de Maas in dit grensdorp minder een obstakel vormde dan het uitgestrekte bos- en heidegebied dat het Maasland vanaf het noorden tot in Haspengouw omzoomde. Heel wat Leutenaren vonden in de 19de eeuw trouwens werk in de Duitse bakkerijen en bietenvelden.

Besluit van 5 juli 1997:

o.a. kerk, kerkhof met ondergrondse funderingen van de oude kerk, grafzerken, hekwerk en monumentale boom als monument; dorpsplein als dorpsgezicht.

Oost-Vlaanderen

- De 13de-eeuwse, vroeggotische Sint-Dionysiuskerk van **Roborst** (Zwalm) werd reeds beschermd in 1945.

Het omringende kerkhof zelf wordt omgeven door een bakstenen muur met schuingemetselde steunbeertjes, zandstenen dekstenen en inkompijlers. Etymologisch zou de naam Roborst overigens teruggaan tot het woord Bussuth, later Boshut, een afgeleide van het Latijnse Buxus, een buksboom dus, een traditionele kerkhofheester.

Besluit van 19 november 1996: kerkhofmuur met inkompijlers als monument; dorpskom als dorpsgezicht.

- De neogotische, bak- en hardstenen Sint-Denijskerk te

Sint-Denijs-Westrem (Gent), naar ontwerp van architect M.J. Wolters uit 1845, vormt met het omringende kerkhof en pastorie een visueel nog gaaf en boeiend geheel. Het kerkhof zelf wordt omgeven door een muur met ijzeren hekken tussen gietijzeren zuiltjes. Meerdere monumentale eclectische of neogotische graftekens van adellijke families staan hier verspreid, waaronder Bauwens-de Lichtervelde, Borluut d'Hooghstraete-van der Meersche, de Hemptinne-Jooris/Surmont de Volsberghe, Morel de Boucle-Saint-Denis en de la Kethulle de Ryhove of Vanderhaeghen. Aan de noordelijke kerkhofmuur paalt de bakstenen en arduinen neogotische grafkapel voor de familie Van den Bossche/D'Hondt-Clifford, met op het altaar een levensgrote kalvarie in geschilderd gips. Vermeldenswaard zijn ook het modernistische arduinen ciborium voor de familie De Clercq-Vossaert, en het arduinen moeder-met-kind beeld van steenkapper T. Dick voor de familie François-De Smet.

Besluit van 19 november 1996: kerkhofmuur en ijzeren hekken tussen gietijzeren zuiltjes als monument; omgeving - waaronder het kerkhof - als dorpsgezicht.

- Het kerkhof rond de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw te **Mariakerke** (Gent), lange jaren de begraafplaats bij uitstek van de Gentse katholieke gemeenschap, wordt in het bijzonder gekenmerkt door de onafgewerkt gebleven neogotische gaanderij naar ontwerp van architect J.B. Béthune uit 1860-1870. Plaatsgebrek laat niet toe hier dieper op in te gaan, maar - ook met betrekking tot de vele belangwekkende graftekens - raadplegen belangstellenden wat dit betreft best A. Capiteyn en J. Decavele, *In Steen en Brons - van Leven en Dood*, Stad Gent, 1981, maar vooral Veronique Sennesael, *Italiaanse inspiratie: het Campo Santo van Mariakerke*, in *Monumenten & Landschappen*, jrg. 14, nr.6. *Behalve de parochiekerk werd bij besluit van 25 maart 1996 onder-*

meer ook deze gaanderij beschermd als monument; het volledige kerkhof maakt tevens deel uit van het tegelijkertijd beschermde dorpsgezicht.

- Het merkwaardige **Campo Santo te Sint-Amandsberg** (Gent) is voor de lezers van deze Nieuwsbrief en Epitaaf-leden geen onbekende meer.

Detail van een grafmonument ontworpen door architect De Curte op het Campo Santo, St.-Amandsberg. (foto Bestuur Monumenten en Landschappen)

De complexiteit van de plek verklaart mede de omslachtige omschrijving in het *beschermingsbesluit van 13 maart 1996, te weten:*
als monument, "de oudste delen van de begraafplaats aangelegd in 1847 en 1856 op de noordwesthelling van de zogenaamde Kapelleberg, ten noorden begrensd door een rij graven die het hellend gekasseide toegangspad naar de heuveltop afzomen en die door een bakstenen muur of aanplantingen van de erachter gelegen secties gescheiden zijn";
als stadsgezicht, "de oudste delen van de begraafplaats (zie hoger) met de uitbreiding van 1876, begrensd door de Oude Gentstraat (met inbegrip van de omheining en de onmiddellijke omgeving, namelijk Kapelleberg met kapel, openbaar parkje, parochiekerk, voormalig gemeentehuis en oorlogsmonument)".

Grafmonument Familie Huybrechts-Coppejans naar ontwerp (1895) van architect Victor Horta op het Campo Santo, Gent, St.-Amandsberg. (foto Bestuur Monumenten en Landschappen)

• Ook de uitzonderlijke **Westerbegraafplaats, te Gent-Palinghuizen**, in oorsprong daterend van 1873 naar ontwerp van architect Adolphe Pauli, kwam in een vroegere Nieuwsbrief reeds uitvoerig ter sprake.

Bij besluit van 13 juli 1996 werd het volledige oorspronkelijke gedeelte, met inbegrip van toegangsdreef, poortgebouw, ommuring en alle aanwezige graven, beschermd als monument. Eenzelfde bescherming als monument verkregen het intergeallieerde

oorlogsmonument 1914-'18 door beeldhouwer Carl De Cock (1924) en het monument voor de bemanning van de Duitse Zeppelin LZ 37, neergeschoten op 7 juni 1915, naar een ontwerp van Professor Kreis (ca 1940-'45).

In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werden zeer onlangs belangrijke beschermingsbesluiten getroffen voor het kerkhof van Laken, de Begraafplaats van Brussel te Evere én de oude begraafplaats van Ukkel, aan de Dieweg. In de eerstvolgende Nieuwsbrief meer hierover

Marcel M. Celis

• WIJ HERDENKEN •

Jan COX, kunstschilder

° 's-Gravenhage, 27 aug. 1919
† Antwerpen, 7 okt. 1980

De Vlaamse schilder Jan Cox behoorde tot de jonge avant-garde die na WOII de beeldende kunst een nieuw elan gaf. Hij groeide op in Amsterdam, waarna, in 1936, het gezin naar Antwerpen trok, in welke stad Jan Cox aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten ging studeren. Maar reeds in 1941 werd een groep jongeren, waartoe hij behoorde, in de gelegenheid gesteld om werk te tonen in een nieuwe Brusselse galerij die Robert Delevoy had gestart met de bedoeling om de 'jonge kunst' een podium te geven. In 1944 organiseerde de kunstgalerij Apollo een tentoonstelling die de titel 'la jeune Peinture Belge' meekreeg en waaraan o.m. Jan Cox, Gaston Bertrand, Marc Mendelson en Louis van Lint deelnamen. Dit evenement werd aanleiding tot de oprichting, in 1945, door een twaalfstal kunstenaars, van de 'Vereniging van de

Jonge Belgische Schilderkunst'. Bij de initiatiefnemers noteerde men Jan Cox, Rudolf Meerbergen, Luc Peire, Anne Bonnet enz. De groep vond een beschermheer in de persoon van de advocaat René Lust. Toen deze tragisch om het leven kwam viel ook de groep uiteen, maar tot zijn herinnering werd anno 1950 de vermaarde 'Prijs van de Jonge Belgische Schilderkunst - Stichting René Lust' in het leven geroepen. Inmiddels had Jan Cox zijn eerste reis naar de VS ondernomen; later, in 1956, zou hij er professor worden aan de 'Museum Art School' in Boston.

Hij kreeg in zijn leven heel wat ingrijpende emoties te verwerken, die tot op zekere hoogte hun weerslag in zijn werk vonden. In dit oeuvre en vooral dan wat betreft de portretten, overheerst doorgaans het fantastisch-irreële aspect, gebed in een intens, transparant koloriet dat in één beheerst gebaar tot leven kwam. Maar laten wij kunstcriticus Jean Dypreau aan het woord: *"Het zenith in het werk van Jan Cox, wiens hoogtepunten toch wel talrijk zijn, bevindt zich misschien in 1975 met een serie grote doeken, die een transcriptie zijn in een picturale taal met een pathetische precisie van de Ilias van Homeros en die het verhaal voortslepen tot op de drempel van het onzegbare. Meer dan dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog wordt een ervaring met de verhevenheid en de laagheid van de mens, gebleken in de oorlog, getransporteerd tot een mythische en tijdeloze evocatie"*. Vijf jaar later zal Jan Cox tragisch om het leven komen.

*Antwerpen-Schoonselhof,
perk R (Ereperk kunstenaars)*

Filip Tas

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 - 1020 Brussel

MET DE STEUN VAN

BRUSSELS
HOOFDSTEDELIJK
GEWEST

VLAAMSE
GEMEENSCHAPS
COMMISSIE

Jaarabbonement en lidmaatschap 1997 : 550 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf met vermelding van naam, adres en jaartal. Vanaf een bedrag van 1.000 BEF wordt u steunend lid van Epitaaf.

Redactie : Bert Bracke, Filip Tas, Linda Van Santvoort, Martine Wynants. Met medewerking van Marcel Celis.

Deze Nieuwsbrief werd gezet en gedrukt door Carto, 1030 Brussel. V.U. Linda Van Santvoort, O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.